

Н. Кушнаренко, А. Соляник

ОСОБЛИВОСТІ СИГНАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ ЯК ВИДУ ДОКУМЕНТА

N. Kushnarenko, A. Solianyk

FEATURES OF SIGNATIVE COMPONENT OF UKRAINIAN EMBROIDERY AS A TYPE OF DOCUMENT

Сучасний етап розвитку українського суспільства прикметний піднесенням національно-культурної самосвідомості народу, посиленням його інтересу до матеріальної та духовної спадщини нашої Батьківщини. Звернення до життєдайних джерел української вишивки актуалізовано її потужним духовним, патріотичним потенціалом, повагою в усьому світі.

Дослідження української вишивки як різновиду вишитого документа (ВД) суттєво збагачує теоретико-методологічні засади документології, дозволяє розширити клас аутентичних документів, довести коректність міжнародно визнаного визначення поняття документ у його найширшому сенсі як «записаної інформації чи матеріального об'єкту, що може використовуватися як одиниця в документаційному процесі» (ISO 5127.2017. Information and documentation. Foundation and vocabulary. Switzerland. VI. p. 303).

За характером знакових засобів фіксації та передачі інформації ВД може бути ідеографічним, іконічним, текстовим і комплексним. Знакову систему фіксації інформації в документології прийнято розглядати як сигнативну (від лат. «signum» — знак) складову документа. Знак — найважливіший атрибут ВД, який кодує і транслює в зовнішнє середовище глибинні смисли семіотичного поля вишивки.

ВД — мультисимвольний документ. З одного боку, він функціонує в певній мовно-знаковій системі, підлягає загальним закономірностям її формотворення, а з іншого — має власну особливу художньо-образну мову, знакову систему, що забезпечує його унікальний статус у документо-комунікаційній системі, формує його аутентичну семантику. Уважається, що вишивка є «прамовою українців», її символічна знакова мова зрозуміла всім і кожному.

За характером знакових засобів передачі інформації ВД може бути як символічним (ідеографічним), у якому знак не подібний об'єкту, що він означає, так і аналоговим (іконічним) документом. В абстрактних орнаментах ідеографічних ВД закодовано багато смислів, що фіксують сенси вірувань, звичаїв, обрядовості, духовних прагнень українського народу. Потужне смислове навантаження має як ВД в цілому, так і кожний з його компонентів: орнамент, сюжет, композиція, колористична гама, тканина матеріального носія тощо. Унікальність сигнативної складової української вишивки полягає в тому, що вишитий знак часто виходить за межі означуваного об'єкта і набуває ознак символу. Дослідники виокремлюють у сигнативній складовій ВД семантику символів, кольорів і чисел. Знаки-символи ВД умовно позначають предмети, поняття, явища, процеси, художні образи; відображають певну думку, ідею, почуття. Науковці підкреслюють, що українська вишивка має різноманітну символіку, корені якої сягають давнини. Геометричні, рослинні, тваринні символи відображають стародавні уявлення українців про

світлобудову. У вишивці використовуються численні геометричні фігури: лінія, ромб, квадрат, трикутник, розетка, хрест, зубці, коло, зигзаги, меандри, плетінки, прямі, скісні, ламані й зубчасті лінії тощо. Кожна лінія чи фігура (орнаментальні сюжети) має певне значення: пряма горизонтальна лінія — земля; хвиляста горизонтальна — вода; вертикальна хвиляста — дощ; трикутник — гора; гачкуватий хрест — вогонь; квадрат, коло чи ромб — сонце та ін. Найпоширенішими в українській вишивці є п'ять видів орнаментів: геометричний, рослинний, тваринний, пташиний, людиноподібний.

У стародавні часи процес вишивання був своєрідним ритуалом, за нього бралися у визначені дні, із чистими і світлими думками, закладаючи у свій витвір позитивну енергетику. У свідомості українців закарбований символізм рушників і вишиванок як оберегів, найсакральніших предметів побуту. Зображувані на них ромби, розетки, квадрати, кола символізують Всесвіт, Землю, Сонце, Природу та ін., яким вклоняються як джерелам життєдайної сили.

За характером знакових засобів передачі інформації ВД може бути також і аналоговим (іконічним) документом, у якому інформація записана знаками, подібними до зображуваного об'єкта. Назва походить від грецького кореня «ікон», що означає «зображення, образ». Іконічний (іконографічний) ВД має своїм підґрунтям рослинні, тваринні і людиноподібні мотиви сюжетного зображення. Він дещо тотожний живописному документу: ікона, жанрова картина, пейзаж, натюрморт, панно, портрет та ін. Підтвердженням поєднання цих видів документа може слугувати, зокрема те, що ще у XVIII ст. техніку вишивки гладдю називали «живописом голкою». Крім того, іконічний ВД є результатом тісної співпраці народних майстрів і художників-професіоналів. Саме вони створювали малюнки для вишивки, яку виготовляли в майстернях на початку XX ст., що вивело українську вишивку на міжнародний рівень. Уже в 1930-ті рр. відбулося опанування технології «перенесення малюнку на мову вишивки». У 1970–1980-ті рр. набула значного поширення т. зв. «рисована вишивка», або «вибиванка», коли композицію попередньо малювали на полотні, а орнаментальні мотиви вишивали двома видами гладі в рослинному стилі. Ці техніки збереглися й до нашого часу. Отже, за наявності цих ознак ВД — іконічний різновид документа.

Серед різновидів ВД можна виокремити і текстові документи, оскільки українська вишивка часто містить текст, вписаний у її канву — слово або словесний вислів, які співпадають за змістом із зображальним матеріалом. З часом обсяг писемного тексту у вишивці збільшується, але суто текстові ВД не надто поширені, як правило, текст є допоміжним до основних орнаментальних і сюжетних зображень. Майстри вишивання як у давні часи, так і нині дотримують певних пропорцій між текстом і зображенням. У сучасному ВД текстова інформація найчастіше подається у вигляді коротких повідомлень, гасел, побажань, констатувачів та ін. Вдало підібраний і вишитий текст, адекватний за змістом вишитому виробу, справляє на людей не менший вплив, ніж зображення. Отже, сучасний ВД може містити й тестову інформацію, зафіксовану будь-яким видом письма.

Елементарним текстовим контентом у майже кожній більш-менш значущій вишивці було прізвище, ім'я, вік майстра, його походження, дата виготовлення виробу, тобто в ній можна було прочитати все — від імені вишивальниці до часу її роботи. Зазначення прізвища автора та інших додаткових відомостей про документ

у документології мають назву «реквізити документа», що обов'язково додаються до основного тексту і надають змогу його ідентифікувати. У цьому полягає ще одна спорідненість ВД з класичним документом.

Таким чином, ВД може бути комплексним різновидом документа, якщо поєднує в собі два або більше ідеографічних, іконічних і текстових знаки, що передають основну ідею вишивки. Наведені аргументи видаються достатніми для висновку — українська вишивка повністю відповідає всім базовим ознакам документа як носія важливої соціальної інформації і має посісти належне місце в науковому дискурсі як об'єкт документологічних досліджень.

А. Гуменчук

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

A. Humenchuk

INTERDISCIPLINARITY AS A PARADIGM FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

Посилення міждисциплінарності в когнітивній та інституціональній складових вищої бібліотечно-інформаційної освіти зумовлено об'єктивними чинникам розвитку глобального комунікаційного простору. Бібліотекар як комунікаційний посередник між виробниками інформації та її споживачами має працювати з великими даними, хмарними обчисленнями, штучним інтелектом (ШІ), блокчейном, Інтернетом речей, 5G, ефективно формуючи інформаційні ресурси як стратегічну умову зростання економічної конкурентоспроможності держави.

Бібліотечно-інформаційна галузь є нині найбільшим бенефіціаром цифровізації, яка збагачує її новим змістом і швидко диверсифікує асортимент інформаційних продуктів та послуг. Так, найвдалішим результатом інтеграції електронної бібліотеки й ШІ є «розумна бібліотека», яка автоматизує більшість рутинних технологій та вивільняє бібліотекаря для розроблення та запровадження соціо-гуманітарних проєктів, спрямованих на гуманізацію суспільства, збереження національної культурної спадщини, популяризацію досягнень науки та мистецтва.

Інституціоналізація нової галузі знання — цифрової гуманітаристики, яка успішно імплементує цифрові методи в історичні, археологічні, музеєзнавчі, лінгвістичні, літературознавчі та інші гуманітарні дослідження, прискорює процеси інтеграції бібліотечно-інформаційної й ІТ-освіти. Сучасний бібліотекар має досконало володіти комп'ютерними програмами візуалізації та обробки цифрових даних різних типів, методами вебо- і альтметрії та конкурентної розвідки, технологіями екстракції прихованих знань та ін. Так, ядром обов'язкових навчальних дисциплін у найрейтинговіших університетах світу, які готують бібліотечних фахівців, є: Аналітика великих даних і управління; Візуалізація інформації; Інтелектуальний аналіз тексту та даних; Метадані; Кібербезпека; Вебплатформи з Voostpar, Linux, Python; Безпека даних в мережі; Вебюзабіліті; Управління цифровими активами.

До змісту підготовки сучасних бібліотечних фахівців як представників гуманітарної професії соціокомунікаційного профілю необхідний особливий підхід, який фокусується на навчанні тому, як саме треба навчатися протягом всього життя,